

Тема 15. Робота ЗДО з сім'єю

1. Роль сім'ї у вихованні та реалізації завдань всебічного розвитку дітей дошкільного віку.
2. Умови правильного виховання дітей в сім'ї. А.С. Макаренко про умови сімейного виховання.
3. Народна педагогіка про провідні напрями родинного виховання.
4. Форми роботи ЗДО з сім'єю.

*«Сім'я – це те первинне середовище, де людина повинна вчитися творити добро»
В.О. Сухомлинський.*

Завдання для самостійної роботи:

- ▲ Опрацювати статті А.С. Макаренка про сім'ю.
- ▲ Опрацювати книгу М. Стельмаховича „Народна педагогіка” – виписати провідні напрями родинного виховання, дати їм аналіз.
- ▲ Скласти пам'ятку для батьків щодо виховання дитини, використовуючи рекомендації сучасних досліджень в галузі виховання дітей дошкільного віку.

Література:

1. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. – К., 1978. – Ст. 121-127, 209-225, 239-255.
2. Макаренко А.С. Лекції про виховання. – М., 1957. – Т. 4.
3. Титаренко Г.М. Такие разные дети. – К., 1989. – Ст. 54-81.
4. Т.І.Поніманська. Дошкільна педагогіка. – К.: Академвидав, 2006.

Питання.

Сьогодні різко зростає роль сім'ї як соціального інституту у формуванні особистості, виявленні та розвитку здібностей дитини, підготовці її до самостійного життя.

Сім'я – основа життя людини, джерело її щастя.

- Як будувати взаємини з дитиною?
- Що таке авторитет батьків?
- Вихідні дні – чим зайняти дитину?

Відповіді на ці питання батьки повинні знати самі або через відповідну літературу або через спілкування з педагогами.

Світ людини формують і школа, і вулиця, і театр, і книга ... Але, в першу чергу, сім'я є тією первинною ланкою, осередком, де здійснюється становлення особистості, де дитина отримує перші відомості про складності оточуючого нас світу, про добро та зло, де формуються звички та уміння, погляди та цінності орієнтації, потреби та здібності.

З перших днів свого життя дитина починає поступово всотувати в себе навички вживання у світ і виживання у ньому, опановувати соціальний досвід (соціалізується).

Родинне виховання було і є незмінною цінністю, головною духовною основою життя нації, могутнім соціальним феноменом.

Сім'я — мала соціально-психологічна група, члени якої пов'язані шлюбними або родинними стосунками, спільністю побуту і взаємною моральною відповідальністю.

Соціальна роль сім'ї обумовлена потребою суспільства у фізичному і духовному відтворенні населення.

Сім'я виконує різноманітні зовнішні і внутрішні функції. З огляду на особливості соціального буття сім'ї, виокремлюють такі провідні її функції:

- виховна функція. Полягає вона у задоволенні індивідуальних потреб у батьківстві та материнстві, самореалізації особистості в дітях. Стосовно суспільства виховна функція сім'ї забезпечує соціалізацію підростаючого покоління;
- господарсько-побутова функція. Спрямована вона на задоволення матеріальних потреб членів сім'ї, забезпечення умов для збереження і зміцнення їхнього здоров'я, організацію відпочинку;
- емоційна функція. Реалізація її задовольняє потребу людини у визнанні, любові, турботі, психологічному захисті;
- функція духовного спілкування. Забезпечує взаємне розуміння і духовне збагачення особистості;
- функція формування досвіду соціального життя. У сім'ї особистість здобуває первинні знання і навички взаємодії з людьми, поведінки в суспільстві, набуває досвіду соціального контролю за виконанням його норм і правил;
- сексуально-еротична функція. Забезпечує продовження роду, задовольняє потреби індивіда у сексуальному житті.

Порушення функцій сім'ї може бути пов'язане з політичними, соціально-економічними умовами її життя, особистісними якостями її членів, особливостями їхніх взаємин. Неблагополуччя у сім'ї породжує проблеми у розвитку дітей.

Особливості виховної функції сім'ї полягають у тому, що вона одночасно виховує дорослих і дітей та реалізується у таких *трьох головних аспектах*:

1. *Становлення, розвиток, виховання дитини як особистості, сприяння розвитку її здібностей.* Сім'я репрезентує дитині суспільство, забезпечує передавання їй соціального досвіду, охороняє її права.

2. *Здійснення виховного впливу сім'ї на кожного індивіда впродовж усього його життя.* Кожна сім'я має свою систему виховання, засновану на певних ціннісних орієнтаціях. Спочатку несвідомо, орієнтуючись на почуття близьких людей, дитина починає розуміти, що в її поведінці їх радує, а що засмучує. Пізніше у неї формуються уявлення про те, що є прийнятним у сім'ї, а дорослішаючи, вона починає усвідомлювати принципи, на яких вибудовуються стосунки в її сім'ї, порівнювати їх з ідеальною, на її погляд, системою.

3. *Спонування дітьми саморозвитку, самовдосконалення своїх батьків та інших родичів.* Дитина є невичерпним джерелом життєвих успіхів, емоційних стимуляторів для дорослих. Ледей з'явившись на світ, вона значно розширює його горизонти для своїх батьків, вносить у їхнє життя багато нового. Підростання, дорослішання дитини потребує нових знань, виховних умінь і навичок

дорослих, реалізації своєї соціальної ролі на більш високому рівні. Виховуючи дитину, батьки самі повинні поводитися на рівні вимог, які їй пред'являють. Очевидно, на цьому ґрунтуються твердження, що не сім'я соціалізує дитину, а дитина соціалізує дорослих.

Отже, у дошкільні роки дитина повністю ототожнює себе зі своєю сім'єю, передусім із батьками; її емоційний світ майже цілком залежить від атмосфери в сім'ї. Саме тут вона пізнає й опановує моделі моральної поведінки, взаємодії з іншими людьми, природою тощо.

1. Питання. Умови правильного виховання в сім'ї.

У сім'ї дитина отримує перші уявлення про себе та інших людей, розвиває необхідні для життя соціальні почуття, навички спілкування і спільної діяльності. Сім'я створює передумови для взаємопроникнення світу дітей і світу дорослих, що є важливим чинником соціалізації особистості. Унікальні виховні можливості сім'ї впливають на людину протягом усього її життя.

Універсальний, всеохопний, постійний виховний вплив сім'ї на особистість є наслідком дії таких чинників:

1. *Безкорислива любов до дитини*, яка вселяє їй почуття захищеності, створює атмосферу душевності, соціального і життєвого оптимізму. Взаємини дітей і дорослих у сім'ї є справжньою школою почуттів, найважливішим фактором, що формує емоційно-мотиваційну сферу дошкільника, його ставлення до людей і життя. Все це є важливими передумовами розвитку індивідуальності дитини.

2. *Природне включення дитини у найрізноманітніші людські стосунки*. Відбувається це передусім завдяки участі дитини у спільних з дорослими видах діяльності. Багатоплановість життєвих ситуацій, які виникають в сімейному житті дитини, неможливо змоделювати в жодній досконалій виховній системі.

3. *Багаторольова структура сімейного колективу*, яка забезпечує багатогранність, постійність і тривалість його виховного впливу. Цей вплив відбувається у процесі взаємодії дитини і дорослих за найрізноманітніших життєвих ситуацій, щодня повторюється у різних формах.

4. *Можливість набуття дитиною позитивного досвіду і переживання негативних почуттів*. Усе це відбувається в атмосфері довіри, гуманного ставлення до дитини, які є необхідними для набуття почуття впевненості, відповідальності, уміння долати життєві негаразди, гідно поводитися за будь-яких обставин.

Головне, щоб дитина сприймала сім'ю як фактор її емоційного затишку, внутрішнього комфорту, гарантію того, що за будь-яких умов вона знайде тут розуміння, підтримку і захист.

Характерною особливістю виховного впливу сім'ї є його первинність. Йдеться про те, що сім'я є першим джерелом цього впливу, а, як зазначав Ж.-Ж. Руссо, кожен наступний вихователю значно слабше впливає на дитину, ніж попередній. Крім того, процес виховання в сім'ї є більш природним, ніж у виховному закладі. Взаємодія у сім'ї передбачає ширші можливості для дитини бути суб'єктом діяльності, ніж у дошкільних закладах, у яких вона є більш зарегламентованою.

Виховні можливості сім'ї можуть бути реалізовані за наявності відповідних об'єктивних і суб'єктивних умов.

До об'єктивних умов реалізації виховного потенціалу в сім'ї належать:

— *рівень матеріального достатку сім'ї* (рівень і структура використання доходів, матеріальні умови життєдіяльності);

— *забезпеченість дитячими дошкільними закладами, школами, закладами охорони здоров'я*;

— *кількість і склад (структура) сім'ї*. Суб'єктивними умовами реалізації виховного потенціалу сім'ї є:

— *громадянська спрямованість і культура батьків*, їхнє прагнення бути авторитетними для своїх дітей, виховувати їх як гармонійних особистостей;

— *загальний культурний потенціал, традиції, моральні та духовні цінності сім'ї*;

— *місце дитини в сімейному колективі, моральний авторитет батьків в її очах*;

— *педагогічна культура батьків*.

Гармонійна взаємодія об'єктивних і суб'єктивних чинників є передумовою формування і розвитку досконалої особистості. Однак з різних причин такої гармонійної єдності не існує.

А.С. Макаренко про умови сімейного виховання.

Виховання у сім'ї ґрунтується передусім на авторитеті батьків, оскільки для дитини перших років життя зміст їх авторитету, за словами А. Макаренка, полягає в тому, що він не вимагає ніяких доказів, приймається нею як безсумнівна гідність старшого, як його сила і цінність. **Авторитет** (лат. *autoritas* — влада) *реалізує себе у впливі особи, життєвому досвіді, заснованому на знаннях, моральних чеснотах*.

Переваги авторитетних для дитини батьків ґрунтуються на їхніх знаннях, уміннях, досвіді, зрілості, а не на зверхності або поблажливості. Справжній батьківський авторитет виростає на любові до дітей. Будучи оточеною цією любов'ю, дитина відчуває довіру, повагу авторитетного дорослого, потребу в спілкуванні з ним; живе з упевненістю, що він завжди за необхідності опікатиме і захищатиме її. Батьківська любов супроводжує людину все життя, вона є джерелом і гарантом її емоційної рівноваги і духовного здоров'я.

Кожна сім'я унікальна щодо організації свого життєвого простору, розподілу обов'язків, культури спілкування, виховання дітей. У цьому багатоманітті психологи (*Лариса Абрамян*) виокремлюють такі типи взаємодії батьків і дітей:

1. Любов—пристрасть. Такі стосунки характеризують ставлення батьків до своєї дитини як до найдосконалішої істоти, прагнення бути поруч із нею, некритичне оцінювання її поведінки. У зв'язку з цим часто виникають труднощі щодо узгодження бажань дитини і вимог до неї.

2. Любов—гармонія. Якісними ознаками таких стосунків є віра батьків у можливість, перспективи своєї дитини, підтримка її захоплень, сприяння розвитку її здібностей, тактовна участь у її справах. Водночас батьки ставляться до дитини цілком тверезо, бачать її недоліки, допомагають долати їх, зосереджуватися на проблемах саморозвитку і самореалізації. Усе це створює дитині атмосферу психологічного комфорту, відкриває можливості для виявлення її ініціативи, сприяє їй в об'єктивній самооцінці.

3. Любов—марнославство. Вражені марнославством батьки проявляють непомірні амбіції щодо можливостей, перспектив своєї дитини, часто ставлять перед нею непосильні завдання, незважаючи на вікові та індивідуальні особливості і можливості, форсують її працездатність, розвиток здібностей. За непідтвердженості своїх сподівань розчаровуються в дитині, створюючи відповідний психологічний тип стосунків, який нерідко травмує дитину на все життя.

4. Любов—конфлікт. Таким взаєминам батьків і дітей властиві спалахи й охолодження любові, істеричність. Ініціюють їх переважно одинокі матері. Як правило, вони травмують, руйнують психіку дитини, зумовлюють різкі перепади її емоційного стану, нестриманість, вразливість до несприятливих зовнішніх впливів.

Авторитет, у тому числі й батьківський, формується й існує для дитини поза її суб'єктивною волею. Він є незалежною від інтелектуальних процесів, часто неусвідомленою оцінкою своїх батьків. Психологічний механізм цієї оцінки є дуже складним, підвладним багатьом чинникам. Спрощено його можна уявити як процес усвідомлення дитиною значущості батьків у її житті, їхньої високої людської, іноді ділової репутації, життєвої надійності, доброти, готовності завжди й у всьому бути поруч. Щоб не думали і не стверджували на цю тему батьки, про їх авторитетність в очах дитини можна судити на підставі її ставлення до батьківських слів, поведінки, вчинків. Справжнього авторитету неможливо підмінити нічим, хоч нерідко педагогічно неграмотні, морально нерозвинені, байдужі до своїх дітей батьки нав'язують форми взаємодії, які свідчать про імітацію, підміну авторитету. Найпоширенішими, за спостереженнями А. Макаренка, є такі *типи підміни батьківського авторитету*:

— *авторитет придушення*. Основою його є боязнь дитини своїх батьків, причиною якої є покарання за будь-яку провину, що сковує, паралізує її волю, породжує невпевненість, занижує самооцінку. Цей вид батьківського псевдоавторитету А. Макаренко вважав найнебезпечнішим;

— *авторитет відстані*. Сутністю його є намагання батьків бути якомога далі від дітей, менше спілкуватися з ними, уникати виявів ніжності, любові, уваги. Головне для них — зовнішні вияви поваги з боку дітей (звертання до батьків на “Ви”, тон розмови тощо);

— *авторитет чванства*. Намагаючись компенсувати відсутність справжнього авторитету, батьки постійно хизуються перед дітьми своїми “заслугами”, розраховуючи на їх повагу до себе. Будучи переконаними у своїй правоті, вони не припускають, що їхні рішення та оцінки можуть бути піддані сумніву, обговоренню. Традиційним для них є твердження: “Я краще знаю, що тобі потрібно!”;

— *авторитет педантизму*. Основою його є тотальний контроль за поведінкою дітей, організація їх на педантичне виконання всіх вимог і обов'язків, суворе дотримання режиму;

— *авторитет резонерства* (франц. *raisonneur* — людина, яка повчає). Схильні до резонерства батьки постійно повчають своїх дітей, перетворюючи спілкування з ними на тривалі й нудні нотації, що часто збуджує у дітей внутрішній спротив;

— *авторитет любові*. Не маючи справжнього авторитету, батьки вимагають від дитини слухняності як доказу своєї любові, спекулюють на їхніх почуттях (“Якщо любиш маму, то ...”). Самі вони теж наголошують на своїй любові, вимагаючи від дитини слухняності (“Якщо хочеш, щоб я тебе любила, то ...”);

— *авторитет підкупу*. Вимагаючи бажаної поведінки дитини, батьки обіцяють їй за те різноманітні матеріальні блага, поступки тощо. Така практика є особливо цинічною, аморальною;

— *авторитет доброти*. Такій моделі взаємодії властиві намагання батьків наголошувати на своєму винятково доброму ставленні до дитини, у всьому потакати їй, що породжує відчуття всездозволеності. Як правило, так діє один із дорослих, намагаючись вигідно постати в очах дитини, на відміну від іншого;

— *авторитет дружби*. Рівноправне спілкування, своєрідне панібратство, часто породжує грубощі в спілкуванні, зневажливе ставлення дітей до батьків, а також інших дорослих. Усе це не має нічого спільного із щирим ставленням, справжньою дружбою, взаємоповагою батьків і дітей.

Батьки, які по-справжньому люблять дітей, усвідомлюють свою місію, намагаються здобути визнання в очах дитини своєю мудрістю, людськими чеснотами, зацікавленням, добрим, обґрунтовано вимогливим ставленням до неї, до себе, інших людей. Важливо, щоб дитина, спостерігаючи за своїми батьками, сама високо оцінила їх, виявила прагнення бути подібною на них.

2. Питання. Народна педагогіка про провідні напрями родинного виховання.

Напрями родинного виховання:

Моральне виховання – в основу покладено любов до Батьківщини, до роду, родини, до себе особисто, ставлення до праці...

Трудове виховання – праця основа життя; життєва потреба кожної нормальної людини. Прищеплення працьовитості – одне із найголовніших завдань народної педагогіки.

Фізичне виховання – гострий розум народу швидко збагнув, що фізичне виховання зміцнює здоров'я, сприяє подовженню працездатності і довголіття, виробленню багатьох позитивних вольових і моральних якостей людини.

Розумове виховання – від родинного виховання залежить успіх підготовки дітей до життя. Працюючи люди високо цінують роль знань, освіти в житті людини. Освіта – скарбниця, наполеглива праця – шлях до неї. Глибоко розуміючи, що здобувати освіту не така вже й легка справа, народна мудрість звертає увагу на якості, які для цього потрібні: наполегливість, дисципліна у навчанні, авторитет вчителя, прищеплення прагнення до знань.

Естетичне виховання – народ цінував красу, привчали дітей бачити її, цінувати, створювати, виховували естетичні почуття у поєднанні з моральним, трудовим, фізичним та розумовим вихованням.

Принципи народної педагогіки:

- Гуманізм.
- Зв'язок з життям.
- Єдність вимог у вихованні.
- Врахування індивідуальних та вікових особливостей дітей.
- Систематичність, послідовність, терплячість.

Методи виховання у народній педагогіці:

- Вправління, доручення, заохочення, розповідь, роз'яснення, бесіда, переконання, покарання.
- Використання усної народної творчості.
- Використання традицій і звичаїв свого народу.

Форми роботи з сім'єю

ІНДИВІДУАЛЬНІ

- ✦ бесіда з батьками;
- ✦ індивідуальні консультації;
- ✦ відвідування дитини вдома;
- ✦ доручення, чергування;
- ✦ день відкритих дверей;
- ✦ папки-пересувки;
- ✦ відкриті заняття для окремих батьків;
- ✦ індивідуальні домашні завдання для дітей.

ГРУПОВІ (КОЛЕКТИВНІ)

- ✦ батьківські збори (загальні, групові);
- ✦ консультації;
- ✦ бесіди,
- ✦ лекції;
- ✦ конференції;
- ✦ вечори для батьків;
- ✦ семінари-практикуми;
- ✦ клуби для батьків;
- ✦ школа молодих батьків

НАОЧНІ

- ✦ дні відкритих дверей;
- ✦ куточки для батьків;
- ✦ тематичні виставки;
- ✦ стенди;
- ✦ виставки дитячих робіт;
- ✦ стіннівки;
- ✦ виставки педагогічної літератури;
- ✦ педбюлетні.

Шляхи та засоби роботи ЗДО з батьками

- Залучення батьків до активної участі в житті ЗДО
- Наочна ілюстрація
- Живе слово
- Книги
- Анкетування
- Показ виховної роботи